

SENECA

XLVII. EKÖLCSI LEVÉL

A LEVÉL TARTALMA

salutatio - Köszöntő formula

1.c.: *captatio benevolentiae*

– Lucilius rabszolgákkal való bánásmódja

dicséret: *prudentia* – *eruditio*

képzelt párbeszéd – *altercatio* > *diatribé*

homines > *contubernales* > *amici* > *conservi*

licentia fortunae

2.c.: *cenans dominus* >< *stantium servorum turba*
superbia, luxuria et intemperantia

3.c.: *stantium servorum turba silens*

severitas imminens, arrogantia ><*perseverantia*

4.c. *severitas* > *invidia servorum*

amicitia domini > önfeláldozás, *perseverantia*

5.c. *vox communis* ><*vox Senecae*

hostes=servis ><*nos facimus hostes*

5-8.cc. *descriptio servorum humiliter laborantium in cena*
luxuria, intemperantia, immodestia, mores perversi

9.c. személyes tapasztalata

10.c. *servi = conservi*

Variana clades – exemplum historiae

mutatio fortunae

11.c. *summa epistulae:*

sic cum inferiore vivas

quemadmodum tecum superiorem velis vivere

12.c. *interlocutor sine domino*

mutatio status vitae

exempla mythologiae et historiae

13.c. *exhortatio ad Lucilium*

vox interlocutoris

14.c. *mos maiorum – argumentatio Romana*

><mos temporis sui

15.c. *vox interlocutoris: admissio ad cenam?*

eruditio moralis servorum

16.c. *exhortatio ad Lucilium*

saepe bona materia cessat sine artifice

mutatio personae per eruditionem

et verus imago hominis = animus

17.c. *omnes cuiusdam rei servi sumus*

homo = servus libidinum, pecuniae etc.

18.c. *vox interlocutoris*

amor >< timor

19.c. *laudatio : exemplum optimum Lucilii*

kerülendők: *rabies et ira*

20.c. *exemplum pessimum regum*

crudelitas

önvizsgálat:

et nos *animos regum induimus:*

... occasionem nocendi captant querendo;

acceperunt iniuriam ut facerent.

licentia regum

21.c. *conclusio*

non opus est exhortatione

boni mores permanent

mali mores mutantur, sed manent

valedictio

sztoikus tétel:

solus sapiens liber est.

Seneca:

homo servus est.

omnes servi sumus.

fortunaevi servi sumus.

conservi sumus.

a **servus** különféle értelmezései

- jogi
- (római) társadalmi/ szokásjogi
- etikai-morális
- metafizikai/antropológiai

XLVII. SENECA LUCILIO SUO SALUTEM

[1] Libenter ex iis qui a te veniunt cognovi familiariter te cum servis tuis vivere:

hoc prudentiam tuam, hoc eruditionem decet.

'Servi sunt.' Immo homines.

'Servi sunt.' Immo contubernales.

'Servi sunt.' Immo humiles amici.

'Servi sunt.' Immo conservi,

si cogitaveris tantundem in utrosque licere fortunae.

[2] Itaque rideo istos qui turpe existimant

cum servo suo cenare: quare, nisi quia superbissima consuetudo cenanti domino stantium servorum turbam circumdedit?

1. Örömmel hallom azoktól, akik tőled jönnek, hogy rabszolgáiddal barátságosan viselkedsz. Ez illik okosságodhoz, ez műveltségedhez.

„Rabszolgák.” Még inkább: emberek.

„Rabszolgák.” Még inkább: lakótársak.

„Rabszolgák.” Még inkább: alacsonyabb sorsú

barátok. „Rabszolgák.” Még inkább:

rabszolgatársaink, ha meggondoljuk, hogy a

sorsnak ugyanannyi hatalma van fölöttük s

fölöttünk.

2. Ezért mosolygok azon a felfogáson, hogy

szégyen a rabszolgával együtt ebédelni. Miért? Csak

mert egy veszettül gőgös szokás az ebédelő urat

álló rabszolgák csapatával véteti körül?

Est ille plus quam capit, et ingenti aviditate onerat
distentum ventrem ac desuetum iam ventris officio,
ut maiore opera omnia egerat quam ingessit.

[3] At infelicibus servis movere labra
ne in hoc quidem ut loquantur, licet;
virga murmur omne compescitur,
et ne fortuita quidem verberibus excepta sunt,
tussis, sternumenta, singultus;
magno malo ulla voce interpellatum silentium
luitur;
nocte tota ieiuni mutique perstant.

[4] Sic fit ut isti de domino loquantur quibus coram
domino loqui non licet.

At illi quibus non tantum coram dominis sed cum
ipsis erat sermo, quorum os non consuebatur,
parati erant pro domino porrigere cervicem,
periculum imminens in caput suum avertere; in
conviviis loquebantur, sed in tormentis tacebant.

Ő többet eszik, mint amennyit elbír, hatalmas mohósággal terheli meg kifeszült gyomrát - amely elszokott már a gyomor feladatától -, hogy még nagyobb megerőltetéssel adja ki az ételt, mint ahogy behányta; 3. de a szerencsétlen rabszolgáknak még abból az okból sem szabad mozdítani az ajkukat, hogy beszélgessenek. Vessző fékezi meg a legkisebb mormolást, s még a véletlen szülte hang - köhögés, tüszentés, csuklás - sem ment meg a korbácsütéstől. Nagyon meglakolnak, ha a legcsekélyebb pissenéssel is megszakítják a csendet. Ott állnak egész éjjel éhezve, némán.

4. Így történik aztán, hogy urukról beszélnek, akiknek nem szabad uruk jelenlétében beszélni. Egykor nemcsak az úr jelenlétében, hanem vele magával is meg volt engedve a társalgás, egykor a rabszolgáknak nem tettek a szájára lakatot: készek is voltak urukért a nyakukat a hóhérnak kínálni, az őt fenyegető veszélyt a maguk fejére vonni; a lakomákon beszélgettek, de hallgattak a kínpadon.

[5] Deinde eiusdem arrogantiae proverbium iactatur, totidem hostes esse quot servos: non habemus illos hostes sed facimus.

Alia interim crudelia, inhumana praetereo, quod ne tamquam hominibus quidem sed tamquam iumentis abutimur.

Cum ad cenandum discubuimus,

alius sputa deterget,

alius reliquias temulentorum <toro> subditus colligit.

[6] *Alius* pretiosas aves scindit; per pectus et clunes certis ductibus circumferens eruditam manum frustra excutit,

infelix, qui huic uni rei vivit, ut altilia decenter secet, nisi quod miserior est qui hoc voluptatis causa docet quam qui necessitatis discit.

5. S aztán idézgetik a szólásmondást is (ugyanaz a gőg sugallta): „Ahány rabszolgád, annyi ellenséged.” Nem született ellenségeink ők - azzá tesszük őket. Nem is említek most más kegyetlenségeket, embertelenségeket, például, hogy úgy használjuk őket, mintha nem emberek, hanem barmok volnának. Mikor leheveredünk az ebédhez, egyik a köpéseket törli fel, másik a kerevet alatt görnyedezve söpri össze a részegek maradványait. 6. Egy harmadik a drága szárnyast vágja fel: a melle és a püspökfalatja mentén biztos nyisszantásokkal húzza végig ügyes kezét, kilökve késével az ízes falatokat - a boldogtalan egyedül azért él, hogy illő módon vagdossa a hizlalt baromfit! Hacsak nem boldogtalanabb, aki ilyesmire élvezetből tanít be valakit, mint aki kényszerből tanulja.

[7] *Alius* vini minister in muliebrem modum ornatus cum aetate luctatur:

non potest effugere pueritiam, retrahitur, iamque militari habitu glaber retritis pilis aut penitus evulsis tota nocte pervigilat, quam inter ebrietatem domini ac libidinem dividit et in cubiculo vir, in convivio puer est.

[8] *Alius*, cui convivarum censura permissa est, perstat infelix et exspectat quos adulatio et intemperantia aut gulae aut linguae revocet in crastinum.

Adice obsonatores quibus dominici palati notitia subtilis est,

qui sciunt

cuius illum rei sapor excitet,

cuius delectet aspectus,

cuius novitate nauseabundus erigi possit,

quid iam ipsa satietate fastidiat,

quid illo die esuriat.

7. Egy negyedik a bort szolgálja fel, s női ruhába öltöztetve küzd az éveivel; nem tudja levedleni a fiúkort, visszatartják. A termete már daliás, de a bőre csupasz - szőrszájai legyalulva, vagy tövestül kitépve -, fenn van egész éjjel, az időt ura részegeskedése és kéjelgése között osztja meg: a hálósobában férfi, a lakománál fiú. 8. Egy ötödikre a vendégek értékelését bízták: áll a szerencsétlen, mint a cövek, és lesi, kit érdemesít holnap újabb meghívásra hízelgése, a mértéktelen nyelés vagy nyalás. Vedd hozzá még a bevásárlókat, akik nagy érzékkel értenek uruk ínyéhez, tudják, milyen ízek keltik fel étvágyát, milyen tulajdonságok élénkítik fel a már-már émelygőt, mitől lakik jól a csömörig, mire éhezik meg még azon a szent napon.

Cum his cenare non sustinet et maiestatis suae
deminutionem putat ad eandem mensam cum
servo suo accedere.

Di melius! quot ex istis dominos habet!

[9] Stare ante limen Callisti dominum suum vidi et
eum qui illi impegerat titulum,
qui inter reicula manicipia produxerat,
aliis intrantibus excludi.

Rettulit illi gratiam servus ille in primam decuriam
coniectus, in qua vocem praeco experitur:

et ipse illum invicem apologavit, et ipse non
iudicavit domo sua dignum.

Dominus Callistum vendidit: sed domino quam
multa Callistus!

Nem viszi rá a lelke, hogy ezekkel ebédeljen, méltósága csorbításának érzi, hogy rabszolgájával ugyanahhoz az asztalhoz telepedjék. Óvja az ég! De hány ura származik ebből a sorból! 9. Callistus küszöbe előtt láttam álldogálni Callistus régi gazdáját, aki neki egykor táblácskát akasztott a nyakába, és a selejtes rabszolgák közé állította - ő kinn rekedt, mialatt a többiek sorra beléptek. Így hálálta meg az a rabszolga, hogy a legelső szakaszba vetették, ahol a kikiáltó kipróbálja a hangját: most ő is félrehajította volt urát, ő sem ítélte házához méltónak. Ura Callistust árulta; de Callistus milyen sokat árult ura helyett!

[10] Vis tu cogitare istum
quem servum tuum vocas
ex isdem seminibus ortum
eodem frui caelo,
aeque spirare,
aeque vivere,
aeque mori!
tam tu illum videre ingenuum potes
quam ille te servum.

Variana clade multos splendidissime natos,
senatorium per militiam auspicantes gradum,
fortuna depressit:

alium ex illis pastorem,
alium custodem casae fecit.

Contemne nunc eius fortunae hominem
in quam transire dum contemnis potes.

10. Gondolkodj rajta, légy szíves, hogy akit rabszolgádnak nevezel, ugyanabból a magból sarjadt, ugyanaz az ég borul rá, ő is csakúgy lélegzik, él, meghal, mint te! Te éppen annyira láthatsz benne szabad embert, mint ő benned rabszolgát. A mariusi öldöklés idején sok fényes születésű férfiút, aki a senatori méltósághoz katonai pályán tette meg az első lépéseket, letaszított a sors: egyikből pásztort, a másikkból kunyhócsőszet csinált; hát vedd most meg az ilyen sorsú embert - sorsa, míg megveted, a te sorsoddá is lehet!

[11] Nolo in ingentem me locum immittere et
de usu servorum disputare,
in quos superbissimi,
crudelissimi,
contumeliosissimi sumus.

Haec tamen praecepti mei summa est:

sic cum inferiore vivas

quemadmodum tecum superiorem velis vivere.

Quotiens in mentem venerit
quantum tibi in servum <tuum> liceat,
veniat in mentem
tantundem in te domino tuo licere.

[12] 'At ego' inquis 'nullum habeo dominum.'

Bona aetas est: forsitan habebis.

Nescis qua aetate Hecuba servire coeperit,
qua Croesus,
qua Darei mater,
qua Platon,
qua Diogenes?

11. Nem akarok túl mélyen belemenni a tárgyba, nem akarom a rabszolgákkal való bánásmódot taglalni. Határtalanul gőgösen, kegyetlenül, sértő módon bánunk velük. Ez volna mégis tanításom veleje: úgy viselkedj az alárendelttel, ahogyan szeretnéd, hogy följebbvalód viselkedjék veled. Valahányszor eszedbe jut, mennyi mindent engedhetsz meg rabszolgáddal szemben, jusson eszedbe, hogy ugyanannyit engedhet meg veled szemben a te urad. 12. „Csakhogy nekem - mondod - nincs semmiféle uram.” Fiatal vagy; még lehet. Nem tudod, hány éves korban kezdett Hekuba, Kroisos, Dareios anyja, Platón, Diogenés szolgálni?

[13] Vive cum servo clementer, comiter quoque, et in sermonem illum admitte et in consilium et in convictum.

Hoc loco acclamabit mihi tota manus delicatorum 'nihil hac re humilium, nihil turpius'.

Hos ego eosdem deprehendam alienorum servorum osculantes manum.

[14] Ne illud quidem videtis, quam omnem invidiam maiores nostri dominis, omnem contumeliam servis detraxerint?

Dominum patrem familiae appellaverunt,
servos – quod etiam in mimis adhuc durat –
familiares; instituerunt diem festum,
non quo solo cum servis domini vescerentur,
sed quo utique;
honores illis in domo gerere,
ius dicere permiserunt
et domum pusillam rem publicam esse
iudicaverunt.

13. Bánj szelíden, sőt nyájasan rabszolgáddal, ereszkedj vele szóba, avasd be terveidbe, engedd be társaságodba. E helyen rám kiált az aranyifjak egész csapata: „Nincs ennél megalázóbb, nincs szégyenletesebb!” De éppen őket kapom rajta, amint más rabszolgáinak kezére hintenek csókot.

14. Még azt sem látjátok, hogyan hártották el ősünk az urakról a gyűlöletet, a rabszolgákról a gyalázatot? Az urat *családfőnek* nevezték, a rabszolgákat - ahogy a mimusokban a mai napig fennmaradt - *cselédségnek*. Ünneppontot létesítettek, nem azért, hogy csak azon étkezzenek együtt az urak s a rabszolgák, de akkor aztán mindenképpen; megengedték nekik, hogy a házban tisztségeket viseljenek, ítékezzenek; azt tartották: a ház kicsiny állam.

[15] 'Quid ergo? omnes servos admovebo mensae
meae?'

Non magis quam omnes liberos.

Erras si existimas me quosdam quasi sordidioris
operae reiecturum, ut puta illum mulionem et illum
bubulcum.

Non ministeriis illos aestimabo sed moribus:
sibi quisque dat mores, ministeria casus assignat.
Quidam cenent tecum quia digni sunt, quidam ut
sint;

si quid enim in illis ex sordida conversatione servile
est, honestiorum convictus excutiet.

[16] Non est, mi Lucili, quod amicum tantum in
foro et in curia quaeras:

si diligenter attenderis, et domi invenies.

Saepe bona materia cessat sine artifice.

tempta et experire.

15. „Hogyan? Minden rabszolgát az asztalomhoz fogok engedni?” Éppúgy nem, mint ahogy minden szabadot sem. Tévedsz, ha azt képzeled: kizárok egyeseket, mert állítólag piszkosabb munkát végeznek - teszem: az öszvérhajcsárt vagy a csordást. Nem hivataluk, hanem jellemük alapján értékelem őket. Jellemét mindenki maga szerzi, a hivatalt a véletlen szabja rá. Az egyik ebédeljen veled, mert méltó rá, a másik, hogy méltó legyen. Mert ha az alacsonyrendűekkel való érintkezés hagyott is rajtuk szolgai nyomokat, az emelkedettebb társaság lefaragja. 16. Miért vadásznál barátira, Luciliusom, csak a forumon és a curiában, hiszen ha gondosan körül nézel, otthon is megtalálod. A jó anyag gyakran megmunkálatlanul hever, mert hiányzik a művész. Próbáld csak ki és megtapasztalod.

Quemadmodum stultus est
qui equum empturus non ipsum inspicit sed
stratum eius ac frenos,
sic stultissimus est qui hominem aut ex veste
aut ex condicione,
quae vestis modo nobis circumdata est, aestimat.
[17] 'Servus est.' Sed fortasse liber animo.
'Servus est.' Hoc illi nocebit? Ostende quis non sit:
alius libidini servit, alius avaritiae, alius ambitioni,
<omnes spei>, omnes timori.
Dabo consularem aniculae servientem,
dabo ancillulae divitem,
ostendam nobilissimos iuvenes mancipia
pantomimorum:
nulla servitus turpior est quam voluntaria.
Quare non est quod fastidiosi isti te deterreant
quominus servis tuis hilarem te praestes et non
superbe superiorem:
colant potius te quam timeant.

Mint ahogy ostoba, aki lóvásárláskor nem a lovat nézi, hanem a pokrócát és zabláját, úgy ezerszer ostobább, aki az embert ruhája vagy társadalmi helyzete szerint értékeli.

17. „Rabszolga.” De lelke talán szabad. „Rabszolga.” S ez okvetlenül ártani fog neki? Mutass egy embert, aki nem az: egyik a kéj rabszolgája, a másik a kapzsiságé, a harmadik a becsvágyé - mindegyik a reménységé, mindegyik a rettegésé. Megnevezhetek volt consult, aki egy anyókának szolgál, gazdagot, aki egy kis cselédnek; mutathatok neked rendkívül előkelő ifjakat - pantomimszínészek rabjait. Nincs gyalázatosabb szolgaság, mint az önkéntes szolgaság.

Ezért ne hagyd magad elrettenteni azoktól a finnyásoktól: mutatkozz csak szolgálóiddal szemben vidámnak, nem pedig kevélyen felsőbbrendűnek; tiszteljenek inkább, ne féljenek.

[18] Dicet *aliquis* nunc me vocare ad pilleum servos
et dominos de fastigio suo deicere, quod dixi,
'colant potius dominum quam timeant'.

'Ita' inquit 'prorsus? colant tamquam clientes,
tamquam salutatores?'

Hoc qui dixerit obliviscetur id dominis parum non
esse quod deo sat est.

Qui colitur, et amatur:

non potest amor cum timore misceri.

[19] Rectissime ergo facere te iudico

quod timeri a servis tuis non vis,

quod verborum castigatione uteris:

verberibus muta admonentur.

Non quidquid nos offendit et laedit;

sed ad rabiem cogunt pervenire deliciae,

ut quidquid non ex voluntate respondit iram
evocet.

18. Mondhatja most valaki, hogy én a rabszolgáknak a szabadság süvegét kínálgatom, s az urakat letaszítom rangjuk magaslatáról, mert azt mondtam: tiszteljenek inkább, mint féljenek. „Egyszóval tiszteljenek, mint a cliensek, mint a reggeli köszöntők?” Aki így beszél, elfelejti, hogy az uraknak sem lehet kevés, ami az istennek elég. Ha tisztelnek, szeretnek is; a szeretet nem vegyülhet a rettegéssel. 19. Így hát, gondolom, nagyon is helyesen jársz el, amikor nem akarod, hogy rabszolgáid rettegjenek tőled, amikor pusztán szavakkal dorgálsz meg őket; veréssel a szóra nem bírható állatokot kell megfenyíteni. Nem mindjárt sért is, ami bosszant, de a folytonos élvezet dührohamokat vált ki: ami nem felel meg akaratunknak, haragra lobbant.

[20] Regum nobis induimus animos;
nam illi quoque obliterati
et suarum virium
et imbecillitatis alienae sic excandescunt,
sic saeviunt,
quasi iniuriam acceperint,
a cuius rei periculo illos fortunae suae magnitudo
tutissimos praestat.
Nec hoc ignorant,
sed occasionem nocendi captant querendo;
acceperunt iniuriam ut facerent.

[21] Diutius te morari nolo;
non est enim tibi exhortatione opus.
Hoc habent inter cetera boni mores:
placent sibi, permanent.
Levis est malitia, saepe mutatur,
non in melius sed in aliud.
Vale.

20. Királyok fennhéjzásába burkolózunk. Mert ők is, feledve erejüket s a mások gyöngeségét, úgy elfehérednek a haragtól, úgy dühöngenek, mintha sértést szenvedtek volna, ettől a veszélytől pedig kimagasló helyzetük a lehető legbiztosabban megóvjá őket. És ennek tudatában is vannak, de mikor panaszkodnak, megragadják az alkalmat a kártevésre; sértésnek fognak fel valamit, hogy sérthessenek.

21. Tovább nem akarlak feltartani, hiszen nincs is szükséged buzdításra. Többek között ez a derék jellem ismérve: elégedett önmagával és állandó.

A gonoszság szeszélyes, gyakran változik - nem lesz rosszabb, de más.

Élj egészségben!

(Kurcz Ágnes fordítása)